

Monikielistä pedagogiikkaa ja limittäiskieleilyä

Lea Pennanen

Ahlholm, Maria, Piippo, Irina & Portaankorva-Koivisto, Päivi. (Toim.). (2023). *Vastasaapuneet luokkahuoneissa. Ikkunoita valmistavaan opetukseen ja monikieliseen kouluun*. Vastapaino. 376 sivua.

Venäjän hyökättyä Ukrainaan helmikuussa 2022 moni suomalaisen kunta joutui uuden tilanteen eteen: miten järjestää opetus kaikille Ukrainasta Suomeen paenneille kouluikäisille lapsille? Perusopetukseen valmistavaa opetusta onkin viimeisten parin vuoden ajan ryhdytty ripeästi toteuttamaan ympäri Suomea aivan ensimmäistä kertaa, kirjavin käytäntein, ja *Vastasaapuneet luokkahuoneissa* -teos on oiva käsikirja juuri tähän tilanteeseen. Se onnistuu tarjoamaan uusia näkökulmia ja oivalluksia myös kokeneemmille vastasaapuneiden opettajille sekä alan tutkijoille.

Teoksessa on 13 vertaisarvioitua tutkimusartikkelia sekä kah-

deksan lyhyempää näkökulma-kirjoitusta, jotka käsittelevät koulutuspolitiikkaa ja käytännön kielipedagogiikkaa. Kielipedagogisten näkökulmien aiheina ovat valmistavan luokan aamurutiinit (Ahlholm ym., 2023), kielten limittäisyys matematiikan opiskelun tukena (Ahlholm & Rajamäki, 2023), monikielinen pedagogiikka (Repo ym., 2023) ja monikulttuurinen vuosikalenteri (Salerto, 2023). Kirjoitukset ovat virkistäviä, opettajan työkalupakkiin sopivia välipaloja teoreettisempien artikkeleiden lomassa. Koulutuspoliittiset näkökulmat puolestaan herättävät pohtimaan omaakin opetustyötä yhteiskunnallisessa viitekehyksessä.

Artikkelien tutkimusaineistot on kerätty luokkahuoneissa eri-ikäisiltä ja erilaisista kielitautosta tulevilta, pääasiassa valmistavan opetuksen oppilailta, mutta myös esimerkiksi aikuisten lukutaitokoulutuksesta. Kaikki kokoelman tekstit on sijoitettu teemoitain neljän eri osion alle: ”Teoksen yhteiskunnallinen ja tutkimuksellinen konteksti”, ”Uuteen kieleen sosiaalistuminen”, ”Monikielistä matematiikkaa” ja ”Monikielisen koulun sosiaalinen oikeudenmukaisuus”. Ensimmäinen osio esittelee nimensä mukaisesti teoksen kontekstin ja avaa keskeisiä käsitteitä. Esimerkiksi termillä *vastasaapunut* ei tarkoiteta ainoastaan valmistavan opetuksen oppilaita vaan kaikkia sellaisia oppilaita, jotka ovat muuttaneet Suomeen noin neljän vuoden sisällä ja joi-

den äidinkieli ei ole suomi, ruotsi tai saame. Kyseisen käsitteen käyttö ja teoksessa tehty rajaus – tai oikeastaan lavennus – on perusteltua, sillä kuten teoksen toimittajien kirjoittamassa johdantoartikkelisakin todetaan, perusopetukseen valmistavan opetuksen jälkeen kielellisen tuen tarve jatkuu vielä pitkään.

Kielitaidon kehitys valmistavassa opetuksessa

Suomeen vastasaapuneiden opetusta tarkastelevassa artikkelissaan Maria Ahlholm ja Sirkku Latomaa tuovat esiin kiinnostavan seikan menneisyydestä: 1970–1980-luvuilla ensimmäisten pakolaisryhmien suomen kielen opetus kesti kolme vuotta, mistä on monen mutkan kautta päädytty nykyiseen noin lukuvuoden mittaiseen valmistavan opetuksen jaksoon ennen perusopetukseen siirtymistä. Ahlholm ja Latomaa osoittavat myös erittäin keskeisen käsitteellisen ongelman: termi *valmistava opetus* luo helposti mielikuvan siitä, että sen päätyttyä oppilas olisi kielellisesti ”valmis”. Todellisuudessa vain äärimmäisen harva oppilas on saavuttanut koulukielitaidon vielä neljässäkään vuodessa.

Kuntien ja jopa koulujen välinen vaihtelu perusopetukseen valmistavan opetuksen järjestämisen muodoissa ja opettajilta vaadituissa pätevyyksissä on alan epäkohta, johon teoksen ensim-

mäisen osion kirjoituksissa on pureuduttu tehokkaasti. Opetusta ohjaa valtakunnallinen ja paikallinen opetussuunnitelma, mutta valtakunnallisesti asetettuja pätevyysvaatimuksia valmistavan opetuksen opettajalle ei ole. Kunnat määrittelevät kelpoisuusehdot itse – jos määrittelevät. Jenni Alisaari ja Heli Vigren muistuttavat valmistavan luokan opettajan pätevyyttä koskevassa kirjoituksessaan, että kelpoisuudesta säättäminen ja sen mukaisen koulutuksen tarjoaminen on paitsi opettajien ja rekrytoinneista vastaavien rehtoreiden myös oppilaiden etu. Opetuksen järjestämisen muodossa taas on vaihtelua esimerkiksi sen mukaan, järjestetäänkö opetus erillisessä valmistavan opetuksen ryhmässä vai yleisopetuksessa tukitoimia tarjoten. Käytännössä tukitoimi tarkoittaa usein koulunkäynninohjaajaa. Ulla Karvonen käsittelee kirjoituksessaan koulunkäynninohjaajan koulutusta ja pätevyyttä yleisellä tasolla, mutta hän kuvaa aihetta valmistavan opetuksen kannalta vain parilla virkkeellä. Kiinnostavaa olisi esimerkiksi tietää, millaisia merkityksiä on valmistavan opetuksen ryhmässä työskentelevän ohjaajan kielitaustalla ja -taidoilla.

Sosiaalistumisen yhteys kielenoppimiseen tiivistyy Irina Piipon luokkahuoneen kielellisiä normeja ja ideologioita käsittelevän artikkelin ensimmäisessä virkkeessä: ”Koulu on konteksti, jossa sosiaalistetaan ja sosiaalistutaan koulun ja muun yhteiskunnan ja sen kielten normeihin” (Piippo, 2023, s. 73). Piipon käyttämä refleksiivinen näkökulma tarjoaa mahdollisuuden myös normien osittaiseen purkamiseen tai ohittamiseen paikallisesti, omasta luokkahuoneesta aloittaen, mikä taas vaatii opettajan kriittistä reflektiota. Ahlholmin ja Piipon alkuvai-

heen kielenoppimista käsittelevän artikkelin kielitieteellinen käsitteviidako – skeemat, kielenpätkät, formulat, konstruktiot ja prosessointiyyksiköt – puolestaan muistuttaa teoksen oletetun kohdeyleisön laajasta variaatiosta.

Hieman lähemmäksi vastasaapuneiden opetuksen ruohonjuuritasoa tulee Anni Ratilainen artikkelissaan pelillisyyden hyödyntämisestä alakoululaisten uuden kielen oppimisessa. Leikkien ja laulujen lisäksi erilaisten digitaalisten ja ei-digitaalisten pelien pelaaminen on keskeinen osa kielenoppimisen alkuvaihetta. Tälle on myös pedagogiset perusteet, kuten Ratilainenkin toteaa: erityisesti pelien sosiaaliset ja vuorovaikutukselliset hyödyt ovat eri tutkimuksissa nousseet esiin. Ratilaisen oma tutkimus osoittaa, että kielenoppimisen kannalta pelien pedagogisen käytön keskiössä on aktiivinen ja läsnäoleva opettaja, hieman yllättäen myös oppilaiden oman toimijuuden näkökulmasta.

Aivan omanlaisensa sosiaalistumisen prosessin ja pedagogisen haasteen tarjoaa luku- ja kirjoitustaidon opettaminen aikuisille. Irina Piipon ja Sanna Markkasen artikkelissa tuodaan kuitenkin esiin, että usein hyvin heterogeeniset aikuisopiskelijaryhmät ovat haasteen lisäksi myös ”opetuksessa hyödynnettävä resurssi”. Tämä ajatus kantaa oikeastaan läpi koko teoksen: vastasaapuneet oppilaat ja opiskelijat eivät ole *kielitaidottomia*, kuten helposti saatetaan ajatella, vaan heillä on monenlaisia kieli- ja viestintätaitoja, joita kannattaa opetuksessakin hyödyntää.

Matematiikka ja kieli

Yksi teoksen osio on kokonaan omistettu matematiikan opetukselle, jonka painotus aluksi ihme-

tyttää. Toisaalta matematiikan oppiminen on monella tapaa yhteydessä kieleen, kuten Päivi Portaankorva-Koivisto artikkelissaan muistuttaa. Myytti matematiikasta universaalina kielenä kannattaa kuitenkin unohtaa, mikäli halutaan kehittää vastasaapuneiden oppilaiden matemaattista osaamista. Käsitetiedon lisäksi se vaatii matemaattisten käytänteiden opiskelua ja matematiikan kielen-tämistä eli matikkapuhetta.

Matikkapuhetta ja eri kielten käyttöä luokkahuoneitilanteessa kuvataan myös Piipon ja Ninni Lankisen artikkelissa opettajan ja luokan kielistä. Vastasaapuneiden opettaja saa tästä artikkelista paljon konkreettista apua matematiikan opettamiseen, samoin kuin Portaankorva-Koiviston kielitietoista matematiikan opetusta käsittelevästä artikkelista. Hyvä niin, sillä matematiikka on usein yksi vaikeimpia valmistavan opetuksen oppisisältöjä. Matematiikan oppimisen ja opettamisen haastavuutta tuodaan esiin osion kaikissa teksteissä, ja artikkelissaan Niina Lilja tiivistää hyvin, mistä haasteet johtuvat: ”opetuksen kieli on oppijoille samaan aikaan sekä opetuksen väline että kohde” (Lilja, 2023, s. 241). Opittavana on siis yhtäaikaaisesti sekä opetuskieli että tiedonalan kieli.

Toiseuttava koulujärjestelmä ja puuttuvat näkökulmat

Neljäs osio on teoksen yhteiskunnallinen, kriittisin ja kantaaottavin. Eriarvoistavat käytänteet, syrjintä, yhdenvertaisuuden puute, toiseuttaminen ja normatiiviset oletukset ovat asioita, joita jokaisen vastasaapuneita opettavan olisi syytä työssään reflektoida. Anna-Leena Riitaojan ja Piipon artikkelissa todetaan hätkähdyttävä

mutta samalla ilmeinen tosiasia: koulu tuottaa yhteiskunnan kerrostuneisuutta ja lisää eriarvoisuutta toteuttamalla perustehtäväänsä eli esimerkiksi asettamalla oppilaita arvosanajärjestykseen. Koulun syrjivien ja toiseuttavien käytänteiden tunnistamiseksi ja purkamiseksi onkin pystyttävä tarkastelemaan kriittisesti paitsi yksittäisen koulun (ja opettajan) toimintaa, myös koko suomalaista koulujärjestelmää sekä yhteiskunnan muita instituutioita. Kriittinen katse on syytä suunnata myös tällä hetkellä pinnalla kuplivaan inklusiopuheeseen sekä koulutuksen rahoitusjärjestelmään, kuten Ahlholm teoksen lopussa muistuttaa.

Tekstilajien kirjo on sekä teoksen vahvuus että sen heikkous.

Moninaisen lukijakunnan palveleminen on eittämättä etu, kun yhdestä teoksesta saa apua ja ideoita arkipäiväisen opetustyön käytännön ratkaisuihin mutta samalla syväluotauksen yhteiskunnallisiin keskusteluihin ja kielitieteen kysymyksiin. Heikkoutena on se, että näkökulmakirjoitukset jäävät pintaraapaisuiksi, jotka loppuvat aina harmillisen lyhyeen. Valmistavan opetuksen opettajana olisin ollut halukas lukemaan lisää esimerkiksi Raisa Harju-Autin näkökulmakirjoituksen tapaista sisältöä yläkouluikäisten kielellisesti tuetusta eli kietu-opetuksesta ja valmistavasta perusopetukseen siirtyvien nivelopetuksesta, sillä näistä aiheista on saatavilla tietoa ja materiaalia toistaiseksi vielä melko niukasti. Joitakin merkittäviä

näkökulmia on myös rajattu kokonaan teoksen ulkopuolelle. Jostain syystä muun muassa traumataustaisten oppilaiden kohtaamiseen ja opettamiseen liittyvät aiheet loistavat poissaolollaan, vaikka ne ovat monelle vastasaapuneiden opettajille täyttä arkipäivää ja herättävät usein vaikeita kysymyksiä sekä kokemuksia puutteellisesta ammattitaidosta. Toisaalta kokoelma avaa nimensä mukaisesti vain joitakin ikkunoita, eikä ole realistista tai tarkoituksenmukaista käsitellä kaikkea yhdessä kirjassa. Teoksen kattava lähteistö opastaa tiedonjanoista lukijaa eteenpäin. ■